

42. Schedae et animadversiones diversae ad Bryophyta regni Hungariae exsiccata" Tom. I. Nr. 1—50. Auctoribus I. Győrffy et M. Péterfi — *Botan. Múz. Füz.* I. 1915.: 1—73. (Tab. III. delin. Pfi).
43. Néhány erdélyi szegfű ismeretéhez (3 tábla). — Zur Kenntnis einiger siebenbürgischer Dianthus-Arten (Mit 3 Taf.) — *M. B. L.* XV. 1916.: 8—27.
44. A *Pulmonaria rubra* Schott et Ky bastardusairól. (Tab. IV—V, V. color.) — Über Bastarde der *Pulmonaria rubra* Schott et Ky. — *Botan. Múz. Füz.* II. 1916.: 35—49.
45. Az *Ornithogalum Bouchéanum* (Kunth) Aschers, rendellenes virágairól (Tab. VII—VIII), — Über abnormale Blüten von *Ornithogalum Bouchéanum* (Kunth) Aschers. (Tab. VII—VIII.) — *Botan. Múz. Füz.* II. 1916.: 60—85.
46. Adatok Erdély flórájához — Beiträge zur Flora von Siebenbürgen. — *M. B. L.* XVII. 1918.: 58—63.
47. A *Syringa Josikaea* Jacq. fil. „Bujfunu“ termőhelyéről. — Über den Standort der *Syringa Josikaea* bei „Bujfunu“. — *M. B. L.* XVII. 1918.: 97—98
48. Schedae et animadversiones diversae ad „Bryophyta regni Hungariae exsiccata“ Tom. II.—III. No. 51—150 Auctoribus I. Győrffy et M. Péterfi. — *Botan. Múz. Füz.* III. 1919.: 43—74.
49. *Bryophyta regni Hungariae exsiccata* Tom. I—III. Kolozsvár 1916, 1919 társszerkesztője.
50. O formã teratologicã la *Catharinaea Haussknechtii* (Jur. et Milde) Broth. (Fig. a-m.) — Buletinul societatii de stiinta din Cluj, Tom. I. fasc. I., Cluj. Dec. 1921.: 149—153. (mit deutschem Auszug.)

Gróf Ambrózy-Migazzi István: Növényrezervációk és parkok Középeurópában és Magyarországon.

Malonya — Jeli.

Malonyai kertem céljáról és az ott elért eredményekről már beszámoltam¹. Azt az eredeti célt, hogy a kontinentális Középeurópában örökzöld, télen is virágzó kertet létesítsek, már régebben elértem Malonyán. Ottani munkámat azonban nem tartom befejezettnek és az ottani lehetőségeket még távolról sem merítettem ki, de nem is merithettem ki, mert mindaz, ami ott létesült, az csak egyetlen ember munkája, akinek botanikai, kertészeti, esztétikai és műszaki feladatokat kellett megoldania. Meg kellett küzdenem a helyi nehézségekkel is, amelyekről bővebben irtam a német dendrologiai társaság idézett folyóiratában. De még ezeknél is nagyobb nehézséget okozott az a körülmény, hogy az értékes növények és a rájuk vonatkozó tudományos és gyakorlati ismer-

¹ „Immer- und wintergrüne Laubgehölze“. (E. Graf Silva Tarouca: Unsere Freiland-Laubgehölze, 1913., 30—39.)

„Aus meiner Malonyaer Werkstatt“. (Mitteilungen der Deutschen Dendrologischen Gesellschaft, Nr. 31. 1921. 214—224.)

reték nem váltak közkincsekké. A dendrologiai társulatoknak az érdeme, hogy érintkezést létesítettek a tudomány, a művészet és a gyakorlat, valamint a botanikus, kertész, erdész és a tájalakító közt. A növényhonosítás terén azonban az egyes országok és az egyes szakmák közt az érintkezés még mindig nagyon laza. Ennek a laza érintkezésnek kárát vallja úgy a tudomány, mint a gyakorlat, mert sok szép eredmény marad ennek következtében kihasználatlanul. Az utolsó évtizedekben a természettudományok, a technika és a forgalmi viszonyok rohamos fejlődése ugrásszerűen fokozta a kertészeti lehetőségeket. A háború előtt, csupán China nyugati tartományából több fás növényt hoztak Európába egyetlen egy évben, mint azelőtt egy század alatt mind az öt földrészből. A faiskolák évtizedek óta ajánlják a legváltozatosabb újdonságokat. Hová kerülnek ezek? Mi jut ezekből a kertekbe? Ennek a szinte lázasnak mondható növénybehozatalnak hasznoneffektusa minimális. Az újdonságok nagyobb része, még ha értékes is, ismét feledésbe megy, eltűnik, vagy nagy ritkán egyik-másik botanikus kertben elrejtve tengődik, a kertekbe el sem jut. A kertek nagyobb része ma is oly szegény, vagy még szegényebb, mint 40 évvel ezelőtt, amikor még volt valamelyes kertészeti ambíció és a kerttulajdonos szinte társadalmi kötelességének tartotta, hogy a hozzáférhető növényeket megszerezze. Sajátságos tény, hogy a lehetőségek növekedésével csökkent az ambíció. Ez nemcsak nálunk van így, de így van Németországban is. Németországi tanulmányutamról több mint ezer oldal jegyzetet hoztam haza. Alig volt olyan hely, ahol valamit ne tanultam volna. Láttam, kivált botanikus kertekben értékes gyűjteményeket és ritka anyagot, de észre kellett vennem a hiányokat is. A döntő benyomás, amit szereztem, mégis az volt, hogy az újabb vivmányok nem terjednek eléggé, hogy az egyik szomszéd már a másik eredményeiről nem vesz tudomást, hogy a szükséges érintkezés még egy országon belül is hiányzik. Nemzetközi viszonylatban a nagy felfordulás óta a helyzet még inkább romlott. Így különösen a növényhonosítás és a tájalakítás terén elért eredmények mind jobban elmaradnak a folyton növekedő lehetőségek mögött. Ezek ma már kinőttek az egyes ember, az egyes szakma és egyes ország méreteiből. Ezeket feldolgozni és érvényesíteni csak egy kellőképpen felszerelt, egy középponti akarat alatt álló, de decentralizált nemzetközi apparátussal lehet. Ez az, amit meg akarok csinálni. Nem szóval, nem propagandával, hanem úgy, mint Malonyán, tettel. Felhasználva kéziratomat és támaszkodva azokra a tapasztalatokra, amelyeket 30 év óta a mai Magyarország, Csehszlovákia és Románia területein gyakorlatilag szereztem és egyebütt gyűjtöttem: Középeurópa

több államában és a Földközi-tenger egyik alkalmas pontján parkokat akarok létesíteni, melyek egymástól függetlenül, de egymással mégis szoros kapcsolatban működnének, ki-domborítva és kihasználva saját lehetőségeiket, kicserélve kölcsönösen eredményeiket. Csak az ilyen nagy szervezet tenné lehetővé a legjobb erők alkalmazását és a szaktudásnak kompetenciáját túl nem lépő, de azon belül intenzív érvényesülését. A sikeres működés előfeltétele az illető állam hatóságaival, közegeivel és tudományos köreivel való harmónia. A hol ez hiányzik, oda el sem megyek; ahol működésemet szívesen látják és megtalálom az anyagi biztonságot, ott megindítom a munkát, egyszerre akár öt államban is.

Magyarországon e tavasszal léptem ismét kertészeti aktivitásba Vas megyében, ahol id. gr. Erdődy Sándor, gr. Festetics Dénes, Széll Kálmán, gr. Festetics Andor, gr. Festetics Kálmán és Sággy István kimagasló, értékes tájalakító, illetőleg dendrológiai tevékenysége előtt hódolattal hajtom meg e helyütt is zászlómat. Szülővármegyémbe, amelynek flóráját és klimáját legjobban ismerem, ahol legrégebben és a legtöbb helyen kertészkedtem, kiindulva tanai kertemből, amelybe 40 év óta hordom a növényeket, és ahová sok szivárgott Malonyáról és a szintén vezetésem alatt álló tömördi kertből, szándékozom Jeli változatos növénytakaróját megmenteni és a gazdag honosítási lehetőségeket kihasználni.

Jeli, Kám község határában, a „Hegyhát“ Farkaserdő nevű részében, 4 km.-re az oszkói állomástól, a botanikusok előtt ismert Aphodelus-területen fekszik. Nem hinném, hogy a geologus, aki csak ezután lesz hivatva ítéletet mondani, ott olyat találna, ami a környék sok más helyén is ne volna. Másodkori és harmadkori édesvízi kvarckavics, homok és mélyebben helyenként lösz. A vas-zalai határra jellemzők a domborzati viszonyok is: kisebb horpadásokkal ellátott fensík, annak szelid lejtője és vizvája széle. A Farkaserdő és Jeli beleesik a Dunántúlra Soprontól Somogy-megyéig terjedő azon sávjába, ahol a magyar alföld kontinentális klimáját az Alpések és az Adria hatása mérsékli. Az északi és déli, a keleti és nyugati klimatényezők ezen harca meg is látszik e megyék flóráján, mely nem egyszer a geográfiai szélességgel és a tengerfeletti magassággal fordított sorrendben következő zónákban (fenyőfélek a Burgenlandban) és formációkban is nyilvánul. A síkságra leszálló fenyő, *Alnus viridis*, bükk és *Cyclamen*. A terület északi részében, Vas és Sopron megyében, optimális fejlődésben levő *Castanetumok*. Mélyen lent, a legmelegebb Somogy területén tőzeglápok és sok százezer holdnyi területen eredeti állapotban északi jellegű nyíresek, borókával és *Asphodelussal*,

mely felhúzódik Jelin keresztül egészen az ostffyasszonyfai állomásig.

Somogy két növényfaciése: a déli (bükk löszön) és az északi (nyír, boróka homokon) Jeliben is kifejezésre jut. Az első kis területen halványabban, a másik erősebben. Ha Jeli mint tájesztétikai látványosság és növényföldrajzi érdekesség a maga nemében felülmúlja a közeli környék bármely pontját, azt hidrológiai és agrogeológiai viszonyainak köszöni. A kisebb-nagyobb időszakos tavak, melyek a föld felett és alatt táplálkoznak, a vadkacsák birodalma; a folyton szivárgó hegyoldalak; a száraz években is állandóan bő hegyi patakok, melyek pisztrángra várnak; a Koponyás patak, mely már egy kilométerrel a főforrás alatt malmot hajt érdekességei a vidéknek.

Ami a talajviszonyokat illeti, megállapíthatjuk, hogy az ásványi alkatrészekben szegény talajok dominálnak; feltűnik humusz gazdag változatai. Ezeknek nagyobb része savanyú: ilyen a nagykiterjedésű csarab-föld (Heide-erde), az időszakos tavak állapja és a sphagnetum fellapja. Ehhez csatlakozik a süppedő alnetum a szivárgó hegyoldal koromfekete talaja és a bükkös, meg az akácós határozottan szelid humusza. Ide tartozik a szántóföld termőrétege is, mely művelés és trágyázás folytán savtartalmából veszített,

Az ásványi talajok: az agyag, a homok és a lösz.

Jeli flórája eddig még megközelítőleg sincs átkutatva. Physiognomiáját a következő formációt alkotó növények állapítják meg: *Calluna*, *Juniperus*, *Sarothamnus*, *Genista sagittalis*, *Betula*, *Alnus glutinosa*, *Sphagnum* és *Fagus*.

Hiányzik a tölgy, amelyből csak egy egyetlen fiatal cserfát találtam, egy akácültetésben. Nagyobb mértékben ültették az akácot, kisebb mértékben a *Pinus austriacát* és a *Pinus silvestrist*. Az akácósok alja részben kaszáló. A szántóföldeken: cerealiák, nyúlzapuka, biborhere, tarlórépa és burgonya.

A területnek több mint fele, azaz mintegy 300 hold az elcsarabosodási folyamat (Verheidungsprocess) különféle fázisait tünteti fel. Az elcsarabosodás a legmagasabb fekvésű területen, mintegy 136 holdon elérte azt a fokot, amikor a fa és a pázsit tájhatása megszűnik, ellenben érvényre jutnak a zuzmók (*Cladonia*) és a mohák. A *Juniperus* és *Sarothamnus* társaságában uralkodó *Calluna* itt már a *Genista sagittalist* is kiszorította.

E helyen terem a *Sedum acre*, *Scabiosa ochroleuca*, *Orchis morio*, *Spiranthes*, *Ornithogalum collinum*, *Thymus*, *Gentiana pneumonanthe*, *Pulsatilla nigricans*. Szintén még teljesen a német „Heide” benyomását kelti a valamivel mélyebb fekvésű, 116 holdnyi, szomszédos terület, bár a *Cal-*

luna itt kevésbé záródott és több hely jut a pázsitféléknek, de főleg a *Genista sagittalis*-nak. *Carlina acaulist* is találtam itt.

A harmadik parcella már inkább nyiresnek mondható, ahol a *Juniperus* és a *Calluna* mindinkább elvesztik uralmukat, végre átengedik a teret a dudvás növényeknek, melyek flórája itt a legeltetés, kaszálás, és a föld feletti és alatti időszaki vízjárások hatása alatt áll. Itt van a legtöbbje ama tavaknak és állapoknak, melyeknek némi tőzeg képződésére vall a *Parnassia* is. A legjobban fejlett nyiresek helyét ma akácültetések foglalják el. Ezek alatt a Koponyás-patak völgyfenékét és ugyancsak állandóan vízbő süppedékes oldalait alnetum borítja, melynek rendkívül gazdag aljnövényzetét hasonló fekvésben e vidéken mindenütt az *Athyrium filix femina* és az *Athyrium spinulosum* szokta alkotni. Ezen filicetum e helyen régebben az uradalmi marhaállomány legeltetése által majdnem kipusztult; most kezd ismét erőhöz jutni. Ez áll a sphagnetumra is melyben *Callunát*, *Parnassiát*, *Lycopodium clavatumot* és *Droserát* (Gáyer Gyula) állapítottunk meg. Ez a fellép terjedőben és fejlődésben van. Ezt bizonyítják az itt pusztuló félben levő magasabb égerfák. Alig 30 lépésnyire ezen északi jellegű és tényleg is hideg helytől örökdik a Koponyás-patak főforrása fölött egy 170 cm. átmérőjű öreg bükk, minden korosztályú ivadékaival. Mellette terem a *Cyclamen*, *Aspidium filix mas* és *Viola alba*.

Jeli sokáig egy nagyobb birtoktest hamupipőkéje volt, ami a botanikus szempontjából előnyére vált. A kulturtörékvések nem voltak elég erősek arra, hogy a vegetáció természetes fejlődését megakasztották volna.

Növényrezervációnak Jelit két körülmény predesztinálja. Egyik az, hogy itt kis helyen egymás mellett találunk olyan formációkat, amelyeket hazánkban másutt nagy távolságok választanak el. A másik az, hogy az ericetum a Németország északnyugati részére oly jellegzetes „Heide”, mely ott a kultúra folytán pusztuló félben van, Magyarországon tudtommal sehol sincs meg oly nagy arányokban és oly tökéletes kifejlődésben, mint Jeliben, ahol előőrsi elszigeteltségével és szokatlan környezetével hatáscs növényföldrajzi érdekesség számba megy.

Erdészeti fontossága abban van, hogy, amint arra ismételtén rámutattam, Nyugatmagyarországon, beleértve a mai Burgenlandot, az elcsarabosodás jelei mindjobban mutatkoznak. Az ellene való védekezés gazdasági közérdek. Ugy az elcsarabosodás folyamatának, mint az ellene való védekezés tanulmányozására Jeli kiválóan alkalmas, mert itt az elcsarabosodás minden fázisát egészen az „Ortstein”-ig tanulmányozhatjuk, amit már Inkey Béla is hangoztatott.

Az Ericaceákkal kapcsolatban a humuszról, gr. Silva Tarouca fent idézett könyvében, 1912.-ben ezeket irtam: „A második, még sokkalta nehezebb talány, amely a szakembereknek egész karát kívánja, a humusz kérdése, melyet a természettudományok különböző ágai csak egyesült erővel fejthetnek meg. Csak ha ennek a bonyolult világnak törvényszerűségeit pontosan ismerni fogjuk, leszünk képesek a mi humuszágyainkat, valamely tetszőleges helyen, olyan kémiai, fizikai és biológiai egyensúlyba, biztosan és tartósan helyezni, amely az illető Ericacea fajnak megfelel. Csak szilárd tudományos alapon állva, lesz lehetséges feltétlenül megbízható természetségi előírásokat adni! A gyakorlatból merített természetségi receptek egyszer beválnak, máskor csütörtököt mondanak, aszerint, amint a most még ismeretlen tényezők kedvezően vagy kedvezőtlenül hatnak, amit a priori megállapítani nem lehet. Innen ered a sok ellenmondás, a balsiker és a váratlan siker.“

Azóta haladt a humusz ismerete: előtérbe lépett a talajok savtartalmának fontossága, aminek a mezőgazdaság szempontjából nagy jelentősége van: az agrogeológus pedig mindig jobban értékeli a növényzet útmutatásait. Reménylem az agrogeológus gyakori vendége lesz annak a jeli humusz-múzeumnak, mely a kertész és a növényhonosító részére kincset fog jelenteni.

Esztétikailag ott a kultúra — mirabile dictu — még az akácz telepítéssel is csak keveset rontott; a növényföldrajzilag is indokolt Pinusok ültetésével még fokozta is a természetes kép hatását. Jeli összhangzó akkordokban elcsengő kontrasztjaival már mai állapotában is hatalmas park, amely csak csekély korrekúrára szorul.

A növénygeográfiai alapon álló tájalakitónak Jeli geoplasztikai, edaphikus, klimatikus és hydrologiai viszonyai gazdag lehetőségeket nyújtanak, melyek kihasználását nem akaszthatják meg a mai viszonyok nehézségei sem.

Malonyát egyedül csináltam, mint kezdő, a jeli növényrezervációt és parkot pedig sok évi tapasztalatom és beható tanulmányaim alapján akarom megteremteni. Ezen munkámhoz kérem a tudományos körök támogatását.

(A növ. szakosztály 1923. nov. hó 14-én tartott üléséből.)

Mágocsy-Dietz Sándor: A tölgylisztharmat peritheciumainak megjelenése hazánkban.

Általában ismeretes szerte hazánkban a tölgyek leveleit ellepő lisztharmat, amelyet Európában és pedig Franciaor-